

RAPOARTELE COMITATULUI BIHOR DIN TIMPUL RĂSCOALEI LUI HOREA

de
GHEORGHE GORUN

Fără îndoială că printre cele mai interesante documente bihorene referitoare la răscoala lui Horea sunt rapoartele pe care conducerea comitatului Bihor le înaintează forului său superior — Consiliul locumtenențial — în timpul desfășurării și după înfrângerea acesteia. Este și firesc, întrucât la acest nivel se concentrează toate informațiile din teritoriul subordonat referitoare la evenimentele din toamna — iarna anilor 1784—1785, modul în care răscoala — ce a izbucnit în imediata vecinătate a comitatului Bihor — a influențat echilibrul social de aici, cum a fost receptată răscoala de structurile sociale bihorene, etc.

Primul raport al comitatului Bihor ce se referă la răscoala lui Horea datează din 11 noiembrie 1784 și este înaintat în numele întregii congregații nobiliare bihorene (doc. nr. 1 din anexă). El relatează că a fost informat de izbucnirea țăranilor din Zarand, de către vice judele nobiliar Kozma Clemente, ce i-a scris provisorului domeniului din Vașcău, la 3 noiembrie 1784, despre evenimentele de acolo. Dar alte numeroase relatări au confirmat știrile din Zarand. Meritul declansării răscoalei este atribuit „faimosului seductor“ Salis. Numărul răsculaților este mare, a crescut la peste o mie de țăranii; aceștia i-au prins pe magistrații și pe nobili pe care au putut pune mâna. În fața pericolului apărut în vecinătatea comitatului, congregația nobiliară bihoreană cere asistență militară a unităților militare imperiale cantonate în Bihor și să fie trimise la Vașcău și Beliu două companii de infanterie și un divizion de cavalerie ce aparțin regimentelor Devins și Berlichingen de sub comanda generalului de brigadă baronul Sturm.

Peste numai cinci zile vice-comitele Beöthy Ioan raportează Consiliului locumtenențial de la Buda despre pericolul în care se află comitatul Bihor și pe care el îl apreciază a fi iminent (doc. nr. 2). Acesta constă în faptul că locuitorii din părțile bihorene ce se învecinează cu Zarandul, sunt de același sînge și din aceeași familie cu răsculații, adică români, și vor fi atrași cu ușurință la răscoală. Cere din nou ca trupele din subordinea baronului Sturm să fie trimise spre singurul loc unde răsculații ar putea irumpe în Bihor — pe la Vașcău —, căci din partea comitatului au fost luate deja toate măsurile ca „răul“ să nu poată pătrunde în comitat.

La 23 noiembrie 1784 același vice-comite semnalează Consiliului locumtenențial faptul că trei preoți români din comitat au fost arestați de

armată, fiind acuzați că ar fi îndemnat locuitorii la răscoală (doc. nr. 3). Anexat înaintea procesele verbale de anchetă ale celor trei preoți, cernerind instrucțiuni, întrucit legal ar fi să ii predea episcopului lor, ce are obligația să-i pedepsească.

În spatele raportului, destul de lapidar — vice-comitele nu dă nici măcar numele celor trei arestați —, stă ascunsă o întîmplare, specifică acestor ani și nu neapărat legată de răscoala lui Horea. Cei trei arestați au fost Mihail Popovici, protopopul din Tăgădău, preotul Vasile Ștefănovici din Mărăuș și Popa Zaharia din Bochia, ce slujea și în Boftei. În zona în care cei trei preoți români păstoreau s-a răspândit zvonul printre locuitorii satelor, cum că în urma conscrierii militare, ce a început la 1 noiembrie 1784, toți cei recenzați vor primi arme și vor fi scuțiți de sarcinile iobăgești. Paralelismul dintre împrejurările în care a izbucnit răscoala lui Horea și cele în care au fost implicați cei trei preoți este frapant.

În jurul celor trei preoți acuzați de instigare la răscoală s-a produs o foarte bogată corespondență, la care a participat, alături de diversele foruri comitatense, și superiorul lor ierarhic, episcopul Vichentie Popovici, care a făcut eforturi foarte serioase să-i salveze. Dar nu numai acești trei preoți bihoreni au fost suspectați de relații cu răsculații, ci și preotul din Leheceni — cunoscut deja în literatura de specialitate — care a strigat, cu prilejul publicării scrisorii de pacificare a țăranilor din sud-estul Bihorului, că răsculații ard *sudoarea lor de singe și lasă să ardă*, referindu-se la faptul că răsculații din Zarand au incendiat și hambarele cu grine pe care ei își le-au produs.

Cazul preotului din Leheceni este obiectul raportului din 6 decembrie 1784, pe care vice-comitele Beöthy îl expediază Consiliului locumtenențial (doc. nr. 4). După ce relatează împrejurările în care s-a produs incidentul, vice comitele cere instrucțiuni în privința preotului ce a fost reținut la domiciliu.

Interesant este raportul din 26 decembrie 1784, în care vice-comitele anunță, în primul rînd, faptul că Horea a fugit în munți pentru a nu cădea în mîinile armatei. Același relatează că probabil că Horea va încerca să ajungă la Viena, drept pentru care el a luat toate măsurile de supraveghere a podurilor și drumurilor pentru prinderea fugarilor. Ba mai mult, a scris și comitatelor de la vest de Bihor, la Pesta și Szolnok, precum și în alte locuri pentru a se lăua aceleași măsuri. Totodată, roagă Consiliul locumtenențial să dispună și altora aceleași măsuri de supraveghere a drumurilor și podurilor pentru prinderea fugarilor.

Mai departe, vice-comitele relatează despre măsurile pe care le-a luat pentru aprovisionarea armatei, precum și pentru transporturile de alimente la Hălmagiu. La Beiuș s-au construit cuptoare de pîne mari care asigură întreaga cantitate de pîne necesară.

În privința situației din comitat, vice comitele raportează că domnește pacea și liniștea. După părerea vice-comitelui toți îl condamnă pe Horea și oamenii săi, întrucit îi ține într-o stare neplăcută, de tensiune. Pe de altă parte, vice-comitele aduce la cunoștința Consiliului locumtenențial că nobilimea din Bihor se arată nemulțumită de modul în care împăratul Iosif al II-lea se poartă cu răsculații.

La 31 decembrie 1784 vice-comitele bihorean își țină Consiliul locumtenențial că a fost informat de vice judele nobiliar Kovács Mihai, dețăsat de către comitat pe lîngă comandamentul generalului Sturm ce se

găsea la Hălmagiu, asupra stărilor de lucruri de acolo: aprovisionarea armatei este bună, românii răsculați s-au întors la casele lor. Bunurile care au fost luate de răsculați, cu excepția banilor, au fost redatate foștilor proprietari, femeile care au fost răpite în cursul răscoalei au revenit la familiile lor (doc. nr. 6).

La 10 ianuarie 1785 vice-comitele Beöthy înațiează raportul cu privire la capturarea conducerii răscoalei din 1784, Horea, împreună cu tovarășul său Cloșca (doc. nr. 7). Documentul este foarte interesant pentru descrierea împrejurărilor prinderii celor doi capi ai răscoalei, cu atât mai mult cu cît a fost informat, la rîndul său, de la comandamentul generalului Sturm, de către subordonatul său, vice judele Kovács Mihai, foarte exact și la obiect.

A doua zi, 11 ianuarie 1785, vice-comitele raportează că știrea conform căreia soția lui Horea s-ar afla ascunsă în comitatul Bihor, la Beiuș, este inexactă, aşa cum a putut constata în urma cercetărilor întreprinse la cererea guvernatorului Transilvaniei, baronul Bruckenthal, încă la 25 noiembrie 1784 (doc. nr. 8). În ciuda faptului că vice-comitele Beöthy i-a scris, la timpul respectiv, guvernatorului Bruckenthal, Consiliul locumtenențial a reluat chestiunea rezidenței soției lui Horea în Bihor, la insistența comandamentului general al armatei, nefiind convinsă — probabil — de seriozitatea anchetei pe care vice-comitele bihorean a dispus-o în noiembrie 1784. Aceasta atrage atenția că soția lui Horea nu mai trăia împreună cu soțul ei, prin urmare o eventuală folosire a persoanei ei pentru a pune mâna pe conduceatorul răscoalei de la 1784, nu își avea rostul. La sfîrșitul raportului vice-comitele Beöthy îl amintește pe ultimul conduceator al răscoalei, Crișan (care este numit în raport *Krisur*), încă liber la acea dată.

La 16 ianuarie 1785 vice-comitele Beöthy trimite un raport Consiliului locumtenențial în care reia problema celor trei preoți bihoreni ce au fost arestați fiind suspectați de instigare la răscoală (doc. nr. 9). Acum acuzarea se precizează: s-au opus conscrierii populației de către armată, provocînd agitații într-o zonă în care pericolul răscoalei era foarte pronunțat — trecătoarea de la Beliu, pe unde, eventual, răsculații din Zarand ar fi putut intra în comitat. Afirma că i-a arestat pe baza unor probe suficiente pe care, de altfel, le-a înaintat în original Consiliului locumtenențial, încă la vremea respectivă. Reiese faptul că episcopul din Arad a intervenit în apărarea subordonaților săi, cerînd actele de anchetă pe care însă vice-comitele le-a expediat la Consiliul locumtenențial încă la 23 noiembrie 1784, pe baza cărora apoi același for a hotărît pedepsirea celor trei acuzați.

La 15 februarie 1785 vice-comitele bihorean raportează lapidar Consiliului locumtenențial faptul că a fost prins și celălalt căpitan al lui Horea, Gheorghe Crișan, de către soldați aparținînd de regimentul Devins, fără a mai oferi alte amânuante (doc. nr. 10).

Prin raportul din 1 martie 1785, comitatul Bihor răspunde la nu mai puțin de trei intimate ale Consiliului locumtenențial, toate referindu-se la aceeași chestiune: eventualitatea izbucnirii unei noi răscole tărănești (doc. nr. 11) și sănsele comitatului de a o reprema. Firește, după mareea răscoală condusă de Horea, o asemenea întrebare nu este gratuită. La sfîrșitul argumentației foarte lungi pe care congregația nobiliară biho-

reană o servește Consiliului locumtenențial, concluzia este pozitivă, ea poate reprema o răscoală țărănească, mai ales dacă asistența militară oferită de armată nu întirzie, aşa cum a întîrziat în anul precedent.

Acestea sint — deocamdată — toate rapoartele comitatului Bihor către forurile superioare pe care le cunoaștem (la acestea se mai adaugă unul, din 1 martie 1785, pe care l-am publicat în *Crisia*, XV, 1985, p. 233). În mod sigur ele sunt mai numeroase, ele urmând a fi scoase la lumină de cercetări viitoare.

A N E X E

1

1784 noiembrie 11, Oradea

EXCELSUM CONSILIUM LOCUMTENENTIALE REGIUM

Ex certis relationibus signanter missilibus literis Clementis Kozma inclyto comitatus Zarăndiensis vice iudicis nobilium ad provisorem dominii Vaschoh in gre-mio comitatus hujus existentis, de dato 3^{ae} novembris anni currentis exaratis, et nobis in origine exhibitis eo comperto: quod in praeallato Zarandiensi magna plebis copia, sufflaminitionibus (ut refertur) famosi cujusdam seductoris Salis instigata consurrexerit, aliquot magistratuales personas, et indiscriminatim nobiles, quos deprehendere potuit, interfecerit; cum tristes hujusmodi relations novis nunciis confirmarentur, imo copiam tumultuantis plebis ad aliquot millia excrevisse, vicina loca igne, et spoliis depopulati, conterminam comitatui huic possessionem Kris-tyor etiam succendisse, ac aliis quoque locis stragem intulisse referretur, magnitudo imminentis mali percussi, manuductio gratiosi excelsi Consilii Regii Locum-tententialis de dato 6^{ae} octobris 1783 et numero 9707 ad nos expediti intimati, tam a dominis inclytarum legionum Devinsianae, et Berlichingenianae commendantibus, quam a domino brigaderiali generali a Sturm ad reprimendam tumultuantum audaciam, militarem assistentiam petimus, qui illico postulato nostro detulerunt, et ex pedestri quidem militia duas turmas, ex equestri vero unam divisionem ad loca tumulti huic viciniora, oppida nempe Vaschoh et Béll destinarunt, et effective emisserunt. Quod in vicem debitae informationis excelso Consilio Regio Locumtenen-tiali humillime referendum esse duximus de ulteriori rei progressu genuinam infor-mationem nostram praestituri. Ex generali congregazione nostra die 11ª novembris 1784 in oppido Várad-Olaszi continuativa celebrata.

Excelsi consilii Regii

humillimi
Universitas comitatus Bihariensis

Verso: Excelso Consilio Regio Locumtententiali Hungarico Budae

Ex officio 23 novembris 1784 a comitatu Bihariensi
27147

Comitatus Bihariensis de dato 11ª novembris 1784 ad reprimendam rusticorum in vicino comitatu Zarăndensi tumultuantum copiam se assistentiam militarem expetiise refert

Original, Magyar Országos Levélár (Arhiva națională ungără), Budapest, Hely-tartótanács levélár (Arhiva Consiliului locumtenențial), „C“ szekció (secția „C“), C.44 (Dep. pol. com.), 1784, fond 290, cutia 151, f. 77—78.

2

1784 noiembrie 16, Oradea

EXCELSUM CONSIGLIUM LOCUMTENENTIALE!

Quid comitatui huic periculi immineat, et litera huc demisse advolutae, et praesentes mihi privative cognitae circumstantiae luculento argumento sunt. Scaena in vicinis nobis comitatibus agitur, cum quorum incolis nostrantes in ipsis limitibus constituti, et nexum sangvinis et familiaritatem fovent, et quia valachi sunt, facile in mala quaeque persuaderi possunt. Hinc ad procurandam comitatui huic securitatem continendosque in officio valachos nostros recursum ad illustrimum dominum hic inquarterisatum generale et brigaderium baronem a Sturm feci, quo in limitibus hujus comitatus milites pro turamine nostri malevolorum vero hominum in comitatum hunc nefors irruere cupientium repressione, excubias ordinare dignetur: erga cujusmodi requisitionem, in singulo passu limitaneo versus partes tumultu hoc obsessas milita tam equestris quam pedestris constituta habetur, ac in ipso etiam gremio comitatus, omnes dispositiones facta sunt, ne malum hoc qua ratione ad nos penetrare possit. Quod ipsum excuso Consilio Regio humilimi referendum habui. Signatum Várad-Olaszi 16^a novembris 1784

Excelsi Consilii Locumtenentiali Regii

humillimus servus

Ioannes Beöthy m.p.

Vice comes Bihariensis

Verso: Magno Varadinum

Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico

Budae

Ex officio

a vice comiti Bihariensi

27148 percepit 23^a novembris 1784

Vice comes comitatus Bihariensis sub dato 16^{ae} novembris insinuat ad repellendos tumultuarios malevolos homines in Transylvania consurgententes cum assistentia militari omnes dispositiones factas esse

Original, *ibidem*, f. 79—81

3

1784 noiembrie 23, Oradea

EXCELSUM CONSIGLIUM REGIUM LOCUMTENENTIALE HUNGARICUM!

Hoc momento resignati mihi sunt tres popae graeci ritus non uniti per statum militarem, ad reprimendam plebis tumultuationem commendatum in detentionem ea de causa sumpti, quod sermonibus suis ad populum habitis ansam tumultibus dedissent, et cum cursor ordinarius hoc instanti discedat, nec tantum tempus mihi suspetebat ut acta meritum praestatae imputationis tangentia describi curare potuisse, ideo eadem acta in vicem informationis, in origine humillime advolvo, et penes eorumdem remissionem ordines per excelsum Consilium Regium eatenus gratiose expediti supplico, quid cum preeattactis popis agendum sit, id una demisse insinuando, quod esto quidem benigna normalis resolutio regia, popas graeci ritus non unitos, non nisi aresto episcopi sui detinendos preecipiat, in peculiari tamen isto casu, preefatos popas absque vinculis, in honestiori nobilium aresto, usque ul-

teriorem excelsi Consilii Regii despositionem detineri commiserim. Signatum Várad-Olaszi 23^a novembbris 1784

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus

Ioannes Beöthy m.p.

Vice comes Bihariensis

Verso: Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae

Ex officio

a vice comite Bihariensi

Vice comes comitatus Bihariensis demisse infirmat: per statum militarem pro reprimendo tumultu in finibus Transylvaniae ex parte hujus comitatu in exenbiis stantem, tres popas non unitos resignatos esse, de quibus penes originalium actorum submissi nam uberiores ordines expetui de dato 23^a novembbris 1784.

Original, *ibidem*, f. 163

4

1784 decembrie 6, Oradea

EXCELSUM CONSILII REGIUM LOCUMTENENTIALE HUNGARICUM!

Occasione erumpensis in Transylvania praesentis tumultus, me in visitatione limitum hujus comitatus constituto, dominus substitutus vice comes in mandatis dedit: ut in partibus valachicis montosis, protopopae plebem instruant, tumultum hunc ab inquieto Hora exordium suum coepisse, facimusque hoc inulte relinqui non posse, ac ideo necessarium esse, ut se omnes ad quietem componant, rebusque suis invigilando, domesticis suis incumbant. Factum est, ut occasione hujus publicationis certus popa Lehetsenyiensis audiente populo formalia, *magok véres verétekjét égetik, s had égessék;* (subl. in orig.) inconsiderate effutiverit, ac propterea, ne aliqui ratione plebs in tumultum animetur, per iurassorem, ad eandem publicationem destinatum intercipi jussus, ac sub hodierno ad me deductus sit. Quem ego illo instanti protopopae Velenceiensi, ea ratione resignavi, ut usque ulteriores ab excelsu Consilio Regio superverturos ordines in domo sua retineat. Benevolum illius examen, cum inquisitione hic demisse advolvo, dignetur excelsum Consilium Regium gratiore praecipere, quid in praesenti rerum situ cum eo agendum sit. Signatum Várad-Olaszi 6^a decembbris 1784

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus

Ioannes Beöthy m.p.

Vice comes Bihariensis

Verso: 28572 percepit 13^a decembbris 1784

Ad excelsum Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum

Budae

Ex officio

a vice comite Bihariensi

Vice comes Bihariensi benevolum examen et magistratualement inquisitionem contra Ioannem Popa Lehetsenyensem ob inconsiderate prolata quaedam verba in carcere inductum peractam, pro elargiendis ulterioribus ordinibus excelsu Consilio Regio submittit, de dato 6^a decembbris 1784

Original, *ibidem*, f. 211

5

1784 decembrie 26, Oradea

EXCELSUM CONSILIIU LOCUMTENENTIALE REGIUM!

Insinuatum est mihi hodierna die, per illustrissimum dominum Bellegarde, in-clytae legionis Berlichingeniana vice colonellum, et comendantem, primipilum tumultuantum valachorum Hora nominatum, ex metu ne aliqua ratione, in manus militum deveniat, fuga sibi consulpisse, perque passum Fekete Tooiensem nec per hunc comitatum suscepisse, insinuatum est mihi insuper lateraliter, fugam hanc praenominatum Hora eo consilio arripuisse, ut Viennam proficisci possit. Quibus cognitis, quantum comitatum hunc concernit, omnes illico repetitae sunt ordinatio-nes, quo profugo huic illiusque socio, omni ratione, praesertim vero in pontibus et traiectibus invigiletur, si que alicubi deprehensi fuerint, intercipiantur. Quia in-terim non obstantibus quibusvis ordinibus, per anfractus sylvarum, vigiles oculos, perverti hi homines effugere tamen possunt, scripsi insuper Pesthinum, Szolnoki-num, ac alia etiam loca, in quibus traiectibus sunt, ut iis strenue invigiletur, ac si observati fuerint detineantur, id igitur reliquum esse censeo, ut excelsum Consilium Regium, in aliis etiam locis gratiose de horum interceptione disponere dig- netur.

Caeterum, reflexe ad gratiosum excelsi Consilii Regii 20^a decembri anno cur-rentis 1784 et numero 28773 emanatum intimatum, demise, referendum habeo, quod antequam provocatum hoc gratiosum intimatum 24^a hujus ad me perlatum fuisse jam prius 18^a quippe cum illustrissimo domino generale, juxta datas sibi per supremam armorum praefecturam, mecumque communicatas ordinationes ta-les circa profectionem militiae fecerim dispositiones, ut cum in praesenti viarum, in partibus praesertim his montosis impracticabilitate, milites difficulter proficisci possent, ac in re tam urgenti sine etiam quiete ire debeant universi milites gregarii curribus vehantur. Excursionem praeterea ad limitaneam possessionem Vas-koh feci, ac abinde naturalia, vinum, farinam, legumina ex partibus campestribus allata transmissi, praeterea in oppido Belényes ad semitiam ab Halmagy stationem distante, fornaces majores erigi curavi, quatuor pistores, hinc Magno Varadino eorum constitui, qui panem in necessaria quantitate, militiae coguere possint factis his dispositionibus ex Vaskoh redivi, quid ab eo tempore, quo militia hinc in Transylvaniam intravit, per tumultuantes factum sit, huicdum ignoro, praestolor interim ultroneam abinde relationem mox excelso Consilio Regio submittendam.

Quod comitatum istum concernit, omnia in pace et tranquillitate sunt, et licet moderna militum transenna contribuentibus onera sit, publico tamen summae deservit utilitati, omnes damnat Horium, quod eis tantas incommoditates conser- verit: visis praeterea tormentis, ad maximum redacti sunt metum, observantes, quod cum tumultuantibus tali ratione procedi velit suae majestas.

Haec sunt, quae nunc mihi perscribenda esse duxi ubi de progressu modernae militiae relationem accepero officio meo de futurus non sum. Signatum Várad Olasz 26^a decembri 1784

Excelsi Consilio Regio

servus humillimus

Ioannes Beöthy m.p.

Vice comes Bihariensi

Verso: 474

Vice comes Bihoriensis sub 26^a decembri 1784 refert principem tumultuantum Transylvanicorum valachorum abinde profugisse omnes circa interceptionem illius a parte hujus comitatus factas haberi dispositiones petit insuper in aliis locis de ejus interceptione dispositiones extrudari. Ac denique ordines circa militiam in Halmágyl qualiter factos demissee refert.

Original, *ibidem*, C.53 (Dep. publ. pol.), 1785, fond 13, pachet 151, f. 22.

6

1784 decembrie 31, Oradea

EXCELSUM CONSILIUM REGIUM LOCUMTENENTIALE HUNGARICUM!

Dominus vice iudicialium Michael Kovács, quem cum militia, in Transylvaniam ad oppidum Halmág eo fine exmiseram, ut in defectu magistratualium personarum, ibidem de accomodatione militiae sollicitus sit, undius tertius redux factus est, retulitque: naturalia, foenum quippe et avenam, in circumvicinis oppidi Halmág locis, in tanta quantitate adesse, ut necessitatim militiae provideri possit. Valachi enim tumultuentes in sua non saevierunt, sed dominorum terrestrium bonis inhiantes, illa solum in cineres redegerunt. Quod vero panem non habeant, inde fieri, quod in illis partibus, majorem partem fagopyraceo pane utantur; defectus interim hic a parte comitatus hujus ea ratione suppletur; quod ex oppido Belényes, ubi hoc fine duae majores fornaces erectae, ac fine coquendi panis quatuor sodales pistores constituti habentur, singulis 5. diebus necessariae panis portiones, ad Halmág devehantur.

Tumultus ipse, abscedente primipilo Hora, adeo cessasse refertur, ut jam propediem ex integro pacem, et tranquillitatem pristinam redditum iri speretur. Varia suppelletilia domestica, excepto nummo, et pretiosis denodiis ad praefecturam militarem reducuntur. Nobiles dominae et domicellae, quae per tumultuantes valachos raptae, ac turpiter violatae sunt, ad rudera larium suorum redeunt, patrocinium aliorum implorantes. Haec sunt, quae hac septimana fidedigne compcri, quaeve excelsa Consilio juxta datos eatenus mihi gratiosos ordines repraesentanda esse duxi. Signatum Várad Olaszi 31^a decembris 1784

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus

Ioannes Beöthy m.p.

Vice comes Bihariensis

Verso: Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae

Ex officio a vice comite Bihariensi

927. percepit 7^{ben} Januar 1785

Vice comes Bihariensis de dato 31ae decembris anno currenti refert naturalia ad rationem militiae in Halmág sufficientia adesse, et tumultum de die in diem cessare.

Ex Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Ofen, die 11 Januar 1785

Secretarius Holczmann m.p.

31. Publicum politicis, nr. 13

Darvass m.p.

Politicis secretarius

Original, *ibidem*, f. 69—70

7

1785 ianuarie 10, Oradea

EXCELSUM CONSILIUM REGIUM!

In consequentiam nuperne meae de interceptione coriphaci Hora praestita informationis juvat paululum circumstantias, de modo interceptionis mecum ab eo tempore fidedigne communicatas demisse refere. Occasione excitorum horum transylvanicorum tumultuum nonnulli antea numero praedonum adscripti tamen, gratiam suae majestatis obtinentes obtulerunt, spoponderuntque se Horaium capturos,

manibusque comitatus resignaturos, tumultu interim in maximo aestu subsistente, non poterant oportunam naucisci occasionem, que propositum scopi sui finem asse- qui valuissent. Itaque res tota interceptionis in conatibus substituit, posteaquam interim nunc se Hora a consortio reliquorum, cum capitaneo suo Ioanne Kloska, et sex aliis consociis subtraxisset, fugaque sibi consuluisset, aggrationati illi praedones hanc occasionem arripere, et planum de interceptione illorum stabilire coep- runt, consciī utique, ubi Hora cum sociis suis delitescat. Quare cum accesserunt statum militarem, et delecta intentione se assecurari petierunt de eo quod si Ho- raium intercepterint, 2000 Rh. florenos pro illo, pro capitaneo vero Kloska 200 au- reos per suam majestatem sacratissimam clementer promissos accepturi sint. Tum 100 adhuc pedestres milites adjungi desideraverunt. Utraque eorum petitio per su- perioritatem militarem delatum est. Quo obtenti iter ad Alpes Bihorienses comita- tum hunc ab ipso Transylvaniae principatu dividentes ingressi sunt, ac ad autrum, quo Hora se cum suis recepit, et ob copiosas nives inde ulterius progredi nequivit, accesserunt (100 militibus secum habitis circa ipsum montem in circulo constitu- tis, praevieque ita instructis, ut ad sonitum sclopi, illico ex omni parte versus cul- men montis procedant) Horaiumque deprehendentes simularunt mutuam se cum eo societatem inire velle. Hac fide delusus Hora cum uberius inter se sermones miscerent, dato per primum, signo, illico omnes octo per 40 banduistas (sic enim aggrationati illi audiunt) capti, et vinci sunt, datoque per sonitum sclopi signo, 100 milites ascenderunt, ac ita in summa securitate Alba Carolinum deducti sunt, dumque per possessiones deferrentur, in certa, de nomine incognita possessione cer- tus popa vocem extollere coepit dicendo valachice, *No meg fogtatók már magy- rok, az oláhok királyát, süssétek, fözzétek, a mint teczik.* Quo auditio popa etiam hic interceptus, ac cum Horaio deductus est. Gratulor quidem Horaium interceptum esse, sed longe magis gavisus fuisse, si ordines per me facti successum suum obtinuerint; nam ego quoque ejusmodi aggrationatos praedones ad intercipiendum Horaium exmiseram, sed per transylvanicos hi praeventi sunt. Quibus ita demisse relatis gratiose disponi peto, an ultra etiam relationes de septimana in septimanam praestare debeam. Signatum Várad Olaszi 10^a Ianuarii 1785

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus
Ioannes Beöthy m.p.
Vice comes Bihariensi

Verso: Magno Varadino

Excelso Consilio Regio Hungarico Budae
Ex officio

a vice comite Bihariensi

1942 perceptus 19 Ianuarii 1785

Vice comes Bihariensi circumstantias interceptionis Horaianae refert de dato
10° Ianuarii 1785

Original, *ibidem*, f. 153—154; sigiliu ceară roșie

8

1785 Ianuarie 11, Oradea

EXCELSUM CONSILII REGIUM!

Erga gratiosum excelsi Consilii Regii ad me 5ta Ianuarii anno currentis curso- re extraordinario datum intimatum demisse referendum habet: relationem illam, quae supremae armorum praefecturae de uxore coriphaei Hora facta est, ac in cuius consequentiam de ejus interceptione excelsum Consilium Regium mihi comit- tere dignatum est, non subsistere. Nam hujus intuitu jam excelsum gubernium regium transylvanicorum cum transmissione relationis consiliarii gubernialis bar- rum a Bruchental longe ante, sub dato quippe 25^{tae} novembri 1784 mihi scrip- serat, uxorem Horaianam in oppido Belényes ad Alpes Kalotaszegienses sito moras nectere. Erga quod insinuatum ego tum illico tales dispositiones feci, ut praefati

coriphaei uxor non solum in ipso oppido Belényes, sed universis processus illius locis sollicite perquiratur, factum est. Nam non solum in ipsis possessionibus, sed in singula domo quaesita, nuspia tamen inventa est, testante domini ordinarius iudicis nobilium mihi eatenus facta, ac per me excuso gubernio regio transylvanicu significata relatione accedit, quod coriphaeus hic Hora a septennio uxore suaue non cohabit. Unde relationem illam in ipso fundamento deficere palam est, eo quidem a fortiore quod in hoc comitatu factis dispositionibus impossibile erat tumultuant ciupiam, tanto magis Horaio, aut illius uxori in partibus Belényesiensibus obvio cuique de persona bene notis, vel per Horam in libertate morari potuisse. Penes quorum humillimam repraesentationem patentes mihi transmissos militares ordines excuso Consilio Regio demisse submitto, ultro de ipso tumultu significando unicum adhuc superesse ex primipilis tumultuantem Krisur nominatum, qui huc dum in libertate quidem est. Interim iste quoque post actualem persecutionem brevi in manus incidet. Várad Olaszi 11^a ianuarii 1785.

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus
Ioannes Beöthy m.p.
Vice comes Bihariensi

Verso: Magno Varadino

Excelso Consilio Regio Hungarico Budae
Ex officio
1943 percepit 19^a ianuarii 1785

a vice comiti Bihariensi

Original, *ibidem*, f. 156—157; sigiliu ceară roșie

9

1785 ianuarie 16, Oradea

EXCELSUM CONSILIUM REGIUM LOCUMTENENTIALE!

Non sine summa admiratione e gratioso excelsi Consilii Regii 20^a decembriis 1784 et numero 28898 emanato, ac comitatui huic Bihariensi directo intimato intellexi, excelsum Consilium Regium erga litteras illustrissimi domini episcopi Aradiensis de incaptivatione protopopae Beliensis querimoniam deponentis, informationem praestari desiderare — humillime enim excelsum Consilium Regium reflectendum habeo, me in negotio hoc 23^a adhuc novembris 1784 demissam meam submissem repraesentationem, retulisseque, quod quoniam Michael Popa, protopopa Beliensis, Ladislaus Stephanovics popa Marusiensis, et Zacharias Popa, popa Bokiensis ob quaedam dictoria systemati conscriptionis populationis adversantia, coram rudi populo incante prolata, per statum militarem, eorum ad reprimendum tumultum transylvanicum ad passum Beliensem in exenbiis stantem, cum necessariis probis mihi resignati fuissent, ego illos usque ulteriore rem excelsi Consilii Regii dispositionem aresto nobilium includi fecerim, universa per statum militarem mihi consignata acta in originalibus submittendo, ratio, quod in origine submissa fuerint, illa eorum per me in medium adducta erat, quod ad lucrandum tempus, cursoreque ordinario jam jam in procinctu constituto, sufficiens tempus non suppetierit illa copiandi status antem militaris illo ipso, que attacti popae resignati sunt, momento, relationem suam supremae armorum praefecturae submiserit, hinc veritus eram, ne si negotimi hoc per eadem supremam armorum praefecturam cum excuso Consilio Regio communicatam fuerit, informatio ex parte comitatus desideretur: ac proinde excelsum Consilium non habita informatione necessarios ordines elargiri minus possit. Nisi proinde excelsum Consilium Regium submissa per me originalia acta remittere dignatum fuerit, demandata comitatui informatio praestari non valebit.

Quantum expositionem illustrissimi domini episcopi attinet, verum quidem est, hunc illorum resignationem desiderasse, et parochianos dimissionem poparum suorum erga cautionales a me jam binis vicibus petiisse, sed quia per statum militarem, non vero facto comitatis intercepti sunt, sed et re ad excelsum Regium Consi-

lium perlata ab ulteriore directiva resolutione praestolandum judicaverim, eosdem dimittere ausus non sum. Interceptionem interim, et detentionem eorundem illusterrissimo domino episcopo exemplo significavi.

Particularium circumstantiarum recordarat quidem jam non possum, in essentia tamen nihil ejusmodi popis his imputari potest, quo populum as abinde simplicitati illorum, et in circumspectione negotium totum tribuendum est. Censerem itaque erga praeviam seriam cohortationem, ut in futuro ea, quae illis sive nomine publici imponuntur seu potestate episcopali concreduntur, omni cum circumspectione, et debito modo ad populum depurant, dimitto esse. Signatum Várad Olaszi die 16^a ianuarii 1785

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus
Ioannes Beöthy m.p.
Vice comes Bihariensi

Verso: 2715 percipit 27^a ianuarii 1785

Vice comes comitatus Bihariensis sub 16^a ianuarii 1785 erga intimatum 20^a decembri 1784 et numero 28898 emanatum, refert: de mandatum in provocato intimato ad litteras episcopi Aradiensis informationem consue praestari per comitatum non posso, donec submissa per se 23^a novembris 1784 in hoc negotio, originalia acta per excelsum Consilium Regium remittantur

104. Publico-politicum, nr. 13

Darvass m.p.
Secretarius

Original, *ibidem*, f. 169—270

10

1785 februarie 15, Oradea

EXCELSUM CONSILIUM REGIUM!

In consequentiam demisse meae sub 19^a ianuarii provocative ad aliam 10^a ejusdem submissam praeterea relationis, de circumstantiis interceptionis Horaianae, genuinam accipiendo informationem, eandem excelsi Consilio Regio in advoluto demisse exhibeo, una significando, alterum etiam tumultuantis Hora capitaneum Georgium Krisan, hucdum in profugio constitutum, per militare comando De Vinsianum interceptum ac Alba Carolinum deductum esse. Signatum Várad Oiaszi 15^a februarii 1785

Excelsi Consilii Regii

servus humillimus
Ioannes Beöthy m.p.
Vice comes Bihariensis

Verso: Magno Varadino

Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae

Ex officio

a vice comite Bihariensi

5126 percipit 23^a februarii 1785

Vice comes Bihariensis genuinam de interceptione Horaiano facti speciem submittendo una significat, alterum etiam capitaneum tumultuantis Hora, Georgium Krisan, per commando militarem De Vinsianum interceptum esse de dato 15^{ae} februarii 1785

Ex Consilio Regio Lucumtenentiali Hungarico Ofen die 28^a februarii 1785.

Secretarius Holczmann m.p.

Original, *ibidem*, f. 106; sigiliu ceară roșie

11

1785 martie 1, Oradea

EXCELSUM CONSLIUM REGIUM LOCUMTENENTIALE!

Dum ex gratioso excelsi Consilii Regii Locumtenentialis, de dato 31ae ianuarii anni currentis, et numeris 2411, 2479 et 3025 expedito circulari intimato eam benignam suae majestatis sacratissimae resolutionem intellectimus, ut ad reprimendam omnem in plebe exoriri queuntis seditionis, aut tumultus originem in singulo comitatuum et districtuu celebrationis congregationum loco unus equitum magister cum uno superiori duobus subofficialibus, et duodecim gregariis semper praesto sit, ad insinuationem supremi, aut vice comitis requisitam assistantiam praestiturus. Quemadmodum paternam ea in parte altefatae suae majestatis sacratissimae curam, et sollicitudinem in homagiali subjectione veneramus, quod legitimam dominorum terrestrium, et magistratualium officialium auctoritatem adversus quosvis plebis insultus resoluta etiam militari assistantia illibatam conservare dignatur, ita in quantum praetacta benigna resolutio in omnium nostrum securitatem, et totius reipublicae salutem conservandam directa est, pro eadem immortales agimus grates, atque ut excelsum Consilium Regium homagiale istud grati animi testimonium ad augustum suae majestatis sacratissimae conspectum perferre dignetur, humillime supplicamus.

Interim dolorem quoque nostrum ex contextu praecitati intimati conceptum coram excuso Consilio Regio celare non possumus, dum in ingressu statim conspicimus, fundamentum preeallatae benignae ordinationis regiae ita propositum esse, ac si nobis in nullo enascituri tumultus casu armata etiam defensionis media arripere, et fine hoc banderia erigere liceret.

Spectatis praesentium temporum circumstantiis non vane conjicimus, praerpetitae benignae ordinationi regiae recentiores transylvanicos tumultus, contractaque per nobilitatem in justam sui rerumque suarum defensam banderia ansam praebuisse; et quamvis nos, qui malis istis vicinissimi, a tumultibus tamen, et depraedationibus huicdum in gremio comitatus hujus immunes fuimus, insurrectionem in hoc casu necessariam haud esse existimantes, ad classem eorum referendi haud simus. Activitatem nihilominus justae contra aggressores defensionis nobis omni jure competere, nec eam nobis adimi posse arbitramur.

Nam ex ipso jam juris naturae dictamine manifestum est, si vita nostra in aliquis insidias, vimque latronum, aut inimicorum incideret, omnem honestam rationem esse expediendas salutis, ut adeo homini etiam vetricibus armis potestati monarchicae subiecto facultas iure naturae competit, quotiescumque, legitimi magistratus auxilium in promptu habere non potest, sine ulla publicae auctoritatis laesione vim vi repellere.

Nobis autem, qui peculiaribus regni nostri legibus clementissima assecuratione regia firmatis gubernamur, praeter communia iuris naturae beneficia, articulis 20 et 21 1498 item 1º Sigismundi decreti 5ⁱ et 15 1723 ac aliis passim constitutionibus non tantum activitas delata, sed etiam obligatio imposita et statum regni, et publicam tranquilitatem erigendis etiam banderis defendendi.

Insuper ut querelas vicinorum nobilium Transylvanorum de no satis tempestiva militiae assistentia, et temerariis tumultuantium ausibus nondum praesente milite exercitis positas praetermittamus, quam facile alias etiam contigere potest, ut statu militari aliis axplendi officii partibus occupato, aut viarum, exundantiumque aquarum incommodis impedito, ad definitum terminum comparere nequeunte, aut demum ad repellendam nefors tumultuantium temeritatem in sufficiente, ad privata nobilium arma recurrentum sit, nisi res, fortunasque nostras, imo vitam ipsam in manifestum periculum sponte conjicere velimus.

His proinde in debita humilitate praemissis, quemadmodum ex corde precamur, ut deus suae majestati sacratissimae pacatissimum regnum suorum gubernium largiatur, ita coram excuso Consilio Regio demisse declaramus quod iisdem armis quibus maiores nostri augustae domi austriacae hostes iteratis vicibus profligarunt, quaeve ad clementissimae suae majestatis sacratissimae iussu pro patriae defensione contra externam vim alacri animo suscipienda promptissima sunt, in casum improvisae alicujus seditionis, ac temerariae nostri aggressionis, dum neces-

sitas postulaverit, fortunas, vitamque nostram indultu legum patriarcharum defensuri, et conservaturi simus. Ex generali nostra congregatione die 1^a martii 1785 in oppido Vărăd Olaszi continuative celebrata.

Excelsi Consilii Regii

humillimi, obligatissimi servi
Universitas comitatus Bihariensis

Verso: Magno Varadino

Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae

Ex officio a comitatu Bihariensi

6521 percepit 8° martii 1785

Comitatus Bihariensis pro protectione sub 31 ianuarii 1785 sibi resoluta gratias agit, una tamen in casu improvisae tumultus alicujus erumptionis tum jure naturae, tam dietamine legum justam sui defensuam sibi competere demisse declarat.

Ad acta excuso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Ofen, die 14^a martii 1785

Secretarius *Holczmann* m.p.

Original, *ibidem*, f. 184—186

12

1785 mai 10, Oradea

EXCELSUM CONSILII REGII LOCUMTENENTIALE HUNGARICUM!

In consequentiam gratiosi intimati, de dato 18^{ae} aprilis anno currentis et numero 10602 emanati, puncti 1^{mi}, humillime repraesentamus: quod nos, antequam hocce gratiosum intimatum percepissemus, arma rusticis adimi curaverimus, ac ut juxta benignas ordinationes regias nociva animalia persequi, et extirpari possint, siquidem iisdem armis semel statui militari resignatis, benignae hae dispositions aut effectu carere deberent aut innumeris difficultatibus per receptionem a statu militari, et iteratam restitutionem idem effectus multum retardaretur; quum alioquin benigna quoque urbariali regulatione venatio inter beneficia terrestria muneraetur, ne hae quoque obligatio suapte ccessare debeat, arma dominorum terrestrium curae ad manus securas deposita, fine conservationis concredidimus. Quod ipsum excuso Consilio Regio demisse significandum esse duximus. Ex generali congregatione, 10^a maii in Vărăd Olaszi celebrato

Excelsi Consilii Regii

obsequentissimi, obligatissimi
humillimi servi

Universitas comitatus Bihariensis

Verso: Magno Varadino

Excelso Consilio Regio Locumtenentiali Hungarico Budae

Ex officio a comitatu Bihariensi

15395 percepit 2^a iunii 1785°

Comitatus Bihariensi sub dato 10^a maii 1785 erga gratiosum intimatum de dato 18^{ae} aprilis anno currentis et numero 10602 repraesentat, adempta rusticorum arma dominis terrestribus resignata esse jam ante tempus percepti intimati et rationibus

Original, *ibidem*, f. 543—544; sigiliu ceară roșie